

INLEIDING

Het moment waarop je er als kind achter komt dat de geschiedenis bestaat, is een magisch moment. Dat er verhalen uit het verleden zijn die zo bizar klinken dat je ze niet had kunnen verzinnen. Dat het land waar je woont al eeuwenlang wordt gebruikt door mensen die strijden, struikelen, sterven. Die proberen om het land vooruit te stuwten. Dat de verhalen over al deze mensen al bestaan. Je hoeft ze niet te bedenken, je hoeft ze alleen maar te lezen of erover te horen. En wanneer je gegrepen wordt door de geschiedenis, raak je die liefde waarschijnlijk nooit meer kwijt. Omdat er – hoe oud je ook wordt en hoeveel je er ook over leest en luistert – altijd heel veel onontdekte verhalen overblijven.

Bij Arco begon die liefde voor geschiedenis toen de Amerikanen onder leiding van generaal Norman Schwarzkopf Irak binnenvielen, aan het begin van de Eerste Golfoorlog. Voor Nynke was het toen ze als tienjarige leerde over Anne Frank en vervolgens stiekem *Het Achterhuis* las, ook al vonden haar ouders haar daar nog te jong voor. Bij Thom begon het op vijfjarige leeftijd met stapels prentenboeken uit de bibliotheek, van Griekse mythen tot de verhalen van Asterix en Obelix. En voor Andrea was het begin de *Waaninnig om te weten*-kinderboeken over de oudheid, waarna ze in een zelfgeknutselde toga een spreekbeurt gaf over de Romeinen.

Geen van ons is die liefde voor geschiedenis ooit nog kwijtgeraakt. Om wat we ontdekten door te kunnen vertellen, begonnen we in 2021 de podcast *Alle Geschiedenis Ooit*. We dachten dat er vast wel een paar

mensen in Nederland zouden zijn die onze verhalen konden waarderen. Het bleken er veel meer dan een paar. In de jaren die volgden vertelden we elke week de beste verhalen: van de Maya's naar de LPF en van Pokémon naar Julius Caesar.

Na vier jaar werd het hoog tijd om onze favorieten én de verhalen die we nog niet hadden verteld, ook een waardige plek in je boekenkast te geven. In het eerste deel van deze serie richten we ons op de Nederlandse geschiedenis. Verhalen over aardappelen, flitspalen, dino's, veenlijken en uit de hand gelopen feestjes. Verhalen die je misschien al kent, verhalen waar je ooit van gehoord hebt en verhalen waar je geen weet van had.

We schreven ze op om je te vermaken, je na te laten denken en je geschiedenis-honger te stillen. 100 verhalen om te beseffen: geschiedenis is fantastisch. Omdat je nooit uitgelezen en uitgeleerd bent.

Arco Gnocchi

Nynke de Jong

Thom Aalmoes

Andrea Huntjens

1

VAN STOKER TOT SATÉSAUS

De geschiedenis van het Chin. Ind. Spec. Rest.

1920

De witte plastic bakjes met een doorzichtige deksel, opgerold in grijs pakpapier en dan alle bakjes opgestapeld in een heel dun plastic tasje: de loempia's, kroepoek en de babi pangang van restaurant Happy China. Net als miljoenen andere Nederlandse gezinnen in de jaren tachtig was het bij ons thuis een maandelijks ritueel geworden: op zondag afhalen bij 'de Chinees'. Het zou nog jaren duren voor ik ontdekte dat die typisch 'Chinees' gerechten net zo Nederlands waren als een frikandel speciaal.

Als je in de jaren vijftig een gemiddeld Nederlands gezin vroeg naar hun favoriete restaurant, kreeg je waarschijnlijk een verbaasde blik. Uit eten? Dat deed je niet, dat was voor chique mensen. Behalve... bij 'de Chinees'. Met zijn spotgoedkope prijzen en porties waar je drie dagen van kon eten, werd het Chinese restaurant de plek bij uitstek waar zelfs de minst bemiddelde Nederlander zich een avondje culinaire luxe kon permitteren. En wie het écht krap had, nam gewoon een eigen pan mee om de bami in te laten scheppen, als afhaalmaaltijd.

Maar hoe werden die Chinese restaurants eigenlijk zo Nederlands als stroopwafels en bitterballen? Het verhaal begon in 1911, toen Nederlandse rederijen een oplossing zochten voor een zeeliedenstaking en dus Chinese zeelui uit de provincie Kanton overhaalden om als goedkope arbeidskrachten op hun kolenschepen te werken. Maar ook nadat de staking over was, bleven de Chinezen. Ze werkten immers keihard tegen een laag salaris en dat vonden de Nederlandse rederijen een pri-

ma combinatie. Wachtend op een nieuw schip verbleven deze 'stokers' vervolgens in pensions in Rotterdam en Amsterdam, want in Groot-Brittannië waren ze niet welkom. En daar aten ze vaak ook het eten van thuis, want de pensions hadden Chinese koks in dienst.

'Ik proef nu van een zacht-gestoofde haaienvin – zacht en edel van smaak en wegs meltend over de tong.' De journalist Jan Feith van het Algemeen Handelsblad ging in 1916 eten bij het pension waar ene Lon Fat in de keuken stond in de Buiten Bantammerstraat, een straat in Amsterdam waar veel Chinezen woonden. Feith was blijkbaar onder de indruk, maar het zou nog jaren duren voordat meer Nederlanders de weg vonden naar de Chinese keuken. In 1920 werd in het Rotterdamse Katendrecht het allereerste Chinese restaurant van Nederland geopend: *Chong Kok Low*. En het was in de eerste plaats vooral voor andere Chinezen bedoeld, een plek waar ze het eten van thuis geserveerd kregen. De Chinese diaspora in ons land groeide ondertussen gestaag en op Katendrecht ontstond het allereerste Chinatown van het Europese vasteland.

In 1928 opende op de Binnen Bantammerstraat 11 vervolgens een Chinees restaurant, *Kong Hinh*, waar ook niet-Chinezen konden komen eten. De eigenaar was Ng Tsé Ching, eveneens een voormalig stoker. Het restaurant hield het vol tot in de jaren tachtig en de geweldige Amerikaanse diva Josephine Baker heeft er nog gegeten. Toen de scheepvaart begin jaren dertig vervolgens instortte, moesten veel Chinese zeelieden iets anders verzinnen. Sommigen gingen pindakoekjes verkopen op straat (wat leidde tot de weinig vleierende term 'pindachinees') en anderen openden restaurants voor het Nederlandse publiek. Maar de echte doorbraak kwam pas na de Tweede Wereldoorlog, met de komst van honderdduizenden Indische Nederlanders. De Chinese restauranthouders zagen hun kans: ze namen Indische 'kokkies' in dienst die de kunst van nasi rames en gadogado maken verstonden. En zo ontstond een unieke fusiekeuken die nergens anders ter wereld bestaat: de Nederlands-Chinees-Indische keuken, inclusief het iconische doorgeefluik tussen keuken en restaurant, waar dampende schalen *ku lo yuk* en *fu yong hai* doorheen werden geschoven. En wist je dat de loempia die nu op talloze menukaarten van de Chin. Ind. Spec. Rest.'s staat,

alleen in Nederland te vinden is? Babi pangang, die andere *greatest hit*, werd al in het voormalig Nederlands-Indië gemaakt door Chinese migranten, en vond zo zijn weg naar de Nederlandse huiskamers. De gerechten werden hier vervolgens aangepast aan de Hollandse smaak: minder pittig, grotere porties en meer vlees. En vooroordelen waren er natuurlijk ook: er gingen hardnekkige (onterechte) geruchten rond over mysterieuze ingrediënten, zoals honden- of kattenvlees.

NEDERLAND BEKEERT ZICH MASSAAL TOT DE BAMI, kopte een krant in 1953. De groei was explosief: waar er voor de oorlog nog maar 12 Chinese restaurants in Nederland te vinden waren, waren dat er in 1960 al 225. En weer zo'n twintig jaar later waren dat er bijna 2000! Er kwamen bovendien ook vaste elementen: rode lampionnen, een zwaaiende gouden kat bij de ingang, plastic rozen op tafel en een menukaart vol gerechten met nummers. En op de gevel hing bijna altijd een groot bord met 'Chin. Ind. Spec. Rest.' erop, meestal vergezeld door een naam als *De Chinese Muur*, *Ni Hao* of *Golden Palace*. Het werd zelfs zo'n typisch Nederlands verschijnsel dat het ministerie van Economische Zaken in 1980 een officiële norm instelde: elke wijk met meer dan tienduizend inwoners mocht een Chinees restaurant hebben. Maar het grootste 'compliment' was misschien wel de laatste stap in de 'Hollandisering' van de Chinese en Indische keuken: we pleurden het in de frituur! Eerst was er de 'nasigorengkroket', oftewel de nasibal, die begin jaren vijftig in Nederlandse snackbars werd geïntroduceerd. Daarna volgde al snel de bamischijf (in sommige delen van het land 'bamiblok' genoemd). Het concept was simpel: een krokant laagje om een portie nasi of bami. De eerste in een gele bal, de tweede in een oranje vierkante vorm, om verwarring bij de snackbarhouder en klant te voorkomen. Met extra mayo, alstublieft. Vrienden hebben mij ooit wijsgemaakt dat de nasi en bami die hiervoor gebruikt worden afkomstig zijn van de Chinees-Indische restaurants, een restproduct dus. Ik vind het nog steeds een heel plausible hypothese.

Voor veel Chinese families was het restaurant een manier om hun kinderen te laten studeren en dat bleek later ook meteen het probleem: de nieuwe generatie koos liever een kantoorbaan dan zeven dagen per

week in de keuken te staan. De laatste jaren verdwijnen de traditionele Chinese restaurants in rap tempo. Ruim twintig procent is al gesloten. De Nederlandse consument is verwend geraakt met sushi, pokébowls en all-you-can-eat-wokrestaurants. En toch blijft er hoop: in 2021 werd de Chinees-Indische restaurantcultuur uitgeroepen tot officieel immaterieel erfgoed. Want de Chinese en Indische immigranten leerden Nederlanders nieuwe smaken en uit eten gaan. En zo werd de grote loempia, ‘nummer 39 met extra saus’, een oer-Hollandse traditie. Al zijn uiteraard de gefrituurde bamischijf en de nasibal de ultieme parels van de multicultulaire smeltkroes.

2

DE KOP VAN JUT

En een dubbele moord

1872

Misschien ken je de kermisattractie wel: een grote hamer waarmee je op een hefboom moet slaan. Als je hard genoeg slaat gaat de bel af en ben je de sterkste man van de kermis. Maar wist je ook dat de naam voor deze attractie, de kop-van-jut, een duister verhaal heeft? Om dat uit te leggen gaan we terug in de tijd naar 1872 en om precies te zijn: een moordzaak die toen plaatsvond.

In dat jaar woonde in Den Haag de 21-jarige Hendrik Jut, de man naar wiens kop de attractie vernoemd is. Hij was smoorverliefd op de vijf jaar oudere Christina Goedvolk en had haar zwanger gemaakt. Om te voorkomen dat het kind niet buitenechtelijk zou zijn, moest het stel dus vlug trouwen. Maar helaas verdiende Hendrik als kelner niet genoeg om dat te kunnen betalen. Christina had ook geen geld, maar wist wel een mogelijke oplossing. Ze had voor de rijke weduwe Van der Kouwen gewerkt en wist dat er in haar huis veel kostbaarheden lagen. Meerdere keren probeerde het stel bij de weduwe in te breken, maar steeds werden ze bijna betrapt. Daarom besloot Hendrik het over een andere, gewelddadigere boeg te gooien: hij leende geld om twee pistolen en een dolk te kopen. Christina en Hendrik klopten daarna bij de weduwe aan met de smoes dat zij daar tijdens haar werk iets vergeten was. Maar eenmaal binnen greep Hendrik naar zijn dolk en vermoordde niet alleen de weduwe, maar ook haar dienstmeisje. Het stel roofde vervolgens alles van waarde, van sieraden tot waardepapieren, en sloeg op de vlucht.

Den Haag was na de moord in rep en roer: welk monster had deze ar-

me vrouwen zo gruwelijk om het leven kunnen gebracht? Er werd een klopjacht geopend, waarbij drie verdachten gearresteerd werden. De publieke opinie was daarbij zo fel, dat een van hen zelfs zelfmoord probeerde te plegen in zijn cel; zo erg was de haat. Maar door een gebrek aan aanwijzingen en bewijs moesten ze alle drie na een jaar weer vrijgelaten worden. De echte dader was ondertussen onvindbaar, zelfs nadat er een prijs van 1000 gulden op zijn hoofd werd gezet.

Hendrik en Christina waren na de moord namelijk direct de stad ontvlucht. Begin 1873 trouwden ze dan eindelijk en vertrokken naar New York. Terwijl ze daar in een luxehotel aan Broadway verbleven, verkochten ze de geroofde waardepapieren en juwelen voor tienduizenden dollars. De twee jaar daarna zwierf het stel een beetje rond, waarbij ze kort naar Nederland terugkeerden, om vervolgens al snel weer naar Zuid-Afrika door te reizen. Maar ook daar konden ze niet aarden, dus vanaf 1874 woonden ze weer in Nederland, in Rotterdam om precies te zijn. Van het met de moord verkregen kapitaal kocht Hendrik daar een koffiehuis en leidde hij verder een riant leven. Niemand had kunnen raden waar zijn fortuin vandaan kwam.

Dat ze in 1875 alsnog werden gearresteerd, had Hendrik volledig aan zichzelf te danken. In een dronken bui bekende hij de dubbele moord aan een vriend, die daarop een anonieme brief naar de Haagse politie stuurde. Hendrik en Christina werden kort daarna opgepakt en beken allen allebei. Christina hield daarbij echter vol dat ze niet wist dat Hendrik de weduwe en het dienstmeisje wilde vermoorden, ze dacht dat ze alleen met de wapens zouden dreigen.

De berichtgeving in de kranten na de arrestatie was niet mals: Hendrik en Christina werden omschreven als de grootst mogelijke monsters. Dat Christina niets van de moord zou hebben geweten, geloofde bovendien bijna niemand. Sterker nog, ze zou haar man hebben opgehitst door hem jenever met buskruit te geven voor de overval om hem extra bloeddorstig te maken. En over Hendrik werd geschreven dat hij een 'ontembare zucht naar weelde, macht en grootheid' had. Deze twee moesten dus de zwaarst mogelijke straf krijgen. De zaak liep zelfs zo hoog op dat er werd opgeroepen om voor Hendrik de doodstraf weer in

te voeren. Die was vijf jaar eerder afgeschaft, maar nu vroegen mensen zich toch af waarom dit soort monsterlijke moordenaars nog een plek in deze wereld verdienden.

De rechtszaak werd dan ook een groot spektakel, waarbij het leger zelfs werd opgeroepen de Haagse rechtbank te beveiligen tegen het woedende volk. Hendriks advocaat Pieter Cort van der Linden (die later tijdens de Eerste Wereldoorlog onze premier zou worden) vroeg om strafvermindering, want Hendrik had zich tot de Here Jezus gekeerd en was een vroom man geworden. Hendrik sloot zijn verdediging zelfs af met 'in de naam van Jezus Christus, wiens leer was liefde, barmhartigheid en ontferming, bezweer ik u, heb ontferming en genade voor mijne vrouw... Al was het toch ook ter wille van mijn geliefde kind'. Ook dit leidde weer tot veel discussie in de pers. Voor sommigen leek het pleidooi van Hendrik oprecht en ze riepen dan ook op tot barmhartigheid. Anderen, onder wie de grote schrijver Multatuli, veroordeelden juist het gebruik van religie om straf te ontlopen.

Het mocht uiteindelijk allemaal niet baten: Hendrik werd veroordeeld tot een levenslange celstraf. Toen hij zijn vonnis hoorde, ging hij volledig door het lint. Vloekend en tierend moest hij door agenten worden vastgebonden en gekalmeerd met emmers koud water. Christina kreeg een lichtere straf van twaalf jaar, omdat ze niet voor de moord zelf werd veroordeeld. Hendrik werd verplaatst naar het huis van bewaring in Leeuwarden omdat ze zijn veiligheid in Den Haag niet konden garanderen.* Daar overleed hij twee jaar later al.

En zo komen we bij de kop-van-jut. Een slimme kermisexploitant zag de volkswoede tegen Hendrik Jut en besloot daar munt uit te slaan. De attractie, die toen bekendstond als de tête-de-turc (ja, echt: Turkenhoofd), kreeg een nieuwe naam. Nu stelde men zich voor dat de hamer op het hoofd van Hendrik Jut neerkwam, wat het spel extra aantrekkelijk maakte. En dat hoofd? Dat werd na Hendriks dood bewaard voor wetenschappelijk onderzoek door de Rijksuniversiteit Groningen.

* Meer over dat huis van bewaring lees je in hoofdstuk 75: De overval op het huis van bewaring in Leeuwarden.